

KÖPECZI BÉLA

Megnyitó

A Magyar Tudományos Akadémia Központi Hivatala és a magam nevében köszöntöm a fennállásának negyedszázados évfordulóját ünneplő Nyelvtudományi Intézet valamennyi munkatársát, s az ünnepi ülészak résztvevőit.

Huszonöt esztendő egy tudományszak, különösképpen pedig egy, a tudományszak központi műhelyének számító intézmény életében már olyan nagy idő, hogy — az ünneplés mellett — alkalmat ad számvetésre és előretekin-
tésre, mérlegkészítésre és további célok kijelölésére is. Természetesen sem egyik, sem másik nem lehet feladata ennek a megnyitónak. Azt gondolom, ünnepelni nem lehet azonban anélkül, hogy fel ne idézzük ennek a huszonöt évnek legfontosabb állomásait.

1949-ben minisztertanácsi határozat hívta életre a Nyelvtudományi Intézetet, melynek akkori kutatási területe lényegében felölelte a hazánkban művelt valamennyi nyelvtudományi ágazatot; a szorosabb értelemben vett magyar nyelvészet mellett a finnugor nyelvek kutatását, az általános nyelvészetet, a szlavisztikát, germanisztikát, romanisztikát és bizonyos vonatkozásokban az orientalisztikát is.

Természetes, hogy ilyen széleskörű tudományos tematika esetében az Intézetnek súlyozni kellett feladatait, s így első munkaterveibe — érthető okokból — nagyobb részben magyar nyelvészeti vizsgálatok kerültek. Körülbelül egy évtizedes kutatómunka formálta tovább az Intézet tudományos profilját abban az irányban, amely jelenlegi tevékenységi körét is meghatározza, hogy ti. a magyar és finnugor nyelvészeti kutatások központja legyen, megteremtse az általános nyelvészeti kutatások fejlesztésének feltételeit és lehetőségeihez mérten szélesítse alkalmazott nyelvészeti vizsgálódásait is.

Közismert, hogy a magyar nyelv kutatása hazánkban egyike a legrégebbi idők óta művelt tudományágaknak, s a magyar nyelvtudomány korábban is jelentős tudományos teljesítményeket tarthatott számon. Mégis azt kell mondanunk, hogy a nyelvészeti kutatások fejlődésében a felszabadulást követő években új szakasz kezdődött. A Nyelvtudományi Intézet megalakulásával alapvetően megváltozott a kutatás szervezeti formája, megteremtődött anyagi bázisa, javultak személyi feltételei s lehetőség nyílt központilag átgondolt, a tudomány belső fejlődési tendenciáit és a gyakorlati igényeket is figyelembevevő tematika kialakítására.

Így vált lehetővé — a kezdeti tervezés néhol túlzó optimizmusa ellenére is —, hogy a Nyelvtudományi Intézet a szakma szükségleteiből kiindulva az átfogó jellegű alapkutatásokat, a tudományos részeredmények rendszerező összefoglalását tegye központi feladatává, s ennek megvalósításaként nyelvünk egész rendszerére vonatkozó alpművek sorát hozta létre.

Egymás után jelentek meg vagy érkeztek befejező szakaszukba a szakterület azon nagy vállalkozásai, amelyek a tudomány mai színvonalán feleletet adnak nyelvünk történetének és jelen állapotának számos kérdésére.

Ezek a nagy intézeti vállalkozások annak a ténynek az igen dícséretes és korai felismeréséről is tanúskodnak, hogy nagyobb szabású, széleskörű nyelvi anyag feldolgozását igénylő, szintetikus jellegű munkálatok eredményes véghezviteléhez nem elegendő már az egyes kutató ereje, elszigetelt és gyakran időben is igen elhúzódo tudományos búvárkodása. Ezekben a munkákban részt vettek nem csupán az intézetek munkatársai, hanem az egyetemi tanszékek kutatói is, ami annál is természetesebb, minthogy az erők összefogása egy-egy területen az intézet feladatai közé tartozik.

Engedjék meg, hogy e negyedszázados kollektív kutatási tevékenység eredményei közül utaljak néhányra.

Jellegében is új típusú tudományos feladat megoldásaként született meg az anyanyelvi műveltség fejlesztése szempontjából igen fontos, számottevő gyakorlati igényt kielégítő Értelmező Szótár (amelyet azóta már a nem kevésbé tudományos igényű, de népszerűsítő változat, az értelmező Kézi-szótár követett).

Az Intézet egyik tervmunkájaként jött létre A mai magyar nyelv rendszere című, számos új részeredményt is nyújtó, kétkötetes leíró nyelvtan, amelynek azóta rövidített, külföldiek számára átdolgozott német nyelvű kiadása is megjelent. Folyamatosan látnak napvilágot a magyar nyelvjárástani kutatások eredményeként A magyar nyelvjárások atlaszának dobozai.

Jelentős eredményeket vallhat magának az Intézet mind a magyar, mind a finnugor etimológiai kutatásokban. Két nagy vállalkozás jelzi ezt: A magyar nyelv történeti — etimológiai szótára és A magyar szókészlet finnugor elemei c. munka.

Köztudott, hogy megalakulása óta fontos feladatának tekinti az Intézet az anyanyelvi műveltség terjesztését az anyanyelvi kérdések iránti érdeklődés felébresztését és ébrentartását, az igényesség fejlesztését. E munka gyakorlati eredményei bizonyították, hogy múlhatatlanul szükség van egy, a szakembereket és az anyanyelv iránt érdeklődő nagy közönséget minden lényeges nyelvhelyességi kérdésben eligazító kézikönyv létrehozására. Ennek a szükségletnek a felismerése indította az Intézetet arra, hogy megszervezze a ma már befejezéséhez közeledő Nyelvművelő Kézikönyv munkálatait, s ezért tudott elébe menni — vállalva a kutatás mellett a koordináló szerepkörét is — az olyan feladatnak, mint az Agitációs és Propaganda Bizottság javaslatára elkészült: A mai magyar nyelv állapotának vizsgálata, tekintettel nyelvhasználatunk jellemző hibáira, visszasságaira című tanulmány.

Soha ennyi, az anyanyelvi kultúrát fejlesztő tudományos és népszerűsítő feladatot nem végzett el a magyar tudomány, mint e huszonöt év alatt.

E célok megvalósítása mellett egyre erősödő tendenciaként jelentkezett az Intézetben is az elméleti kutatások szélesítésének, az általános törvényszerűségek feltárásának, a befejeződő munkálatok elméleti tapasztalatai rendszerezésének, az általános nyelvészeti kutatások széleskörű kibontakoztatásának igénye. Eredmények születtek a grammatika-elmélet, a nyelv és gondolkodás, a nyelv és társadalom viszonyának témakörében, s a jelentéstani kutatásokban; ennek ellenére e területen további és fokozott előrelépés szükséges új ágazatok művelésében és az új módszerek alkalmazásában. S ugyanezt a biztatást kell elmondanunk az alkalmazott nyelvtudománnyal kapcsolatban is.

S ezzel a számvetéssel már az igények megfogalmazására térünk át.

Az említett feladatokon kívül hagyományosan nagy kötelezettségek hárulnak az Intézetre az uráli—fennugor nyelvtudomány művelésében. Ez az általános nyelvészet mellett a hazai és nemzetközi nyelvtudomány érintkezésének másik fontos területe, olyan terület, ahol a magyar teljesítmények a külföldi tudományosság érdeklődésére és elismerésére tarthatnak számot.

Szakemberek előtt nem szükséges bizonyítani, hogy egyre sürgetőbb szükségességgént jelentkezik a nyelvtudományi kutatásokban a komplexitás igénye. Kialakultak és tovább fejlődnek a tudományág új kapcsolatai olyan tudományokkal, mint a matematika, kibernetika, pszichológia, vagy a szociológia. E tendencia további kibontakoztatásának, a kutatási tematika ilyen irányú bővítésének lehetőségeit a nyelvtudományi kutatóhelyek, így a Nyelvtudományi Intézet következő ötéves tervében hivatott elősegíteni.

Az Intézetnek jövődj munkája során segítséget kell nyújtani ahhoz, hogy a magyar nyelvtudomány egyre szélesebb területeken kapcsolódjék be a szakmai nemzetközi vérkeringésbe: folyamatosan számon kell tartania és kritikailag elemeznie kell a nemzetközi nyelvészeti kutatások eredményeit.

Egy tudományos intézmény életének legfontosabb állomásait, munkájának eredményeit tekintettünk át nagyon röviden. Nem kétséges, hogy az elmúlt huszonöt év nemcsak a Nyelvtudományi Intézet, de az egész szakterület tudományos sikereiben gazdag, előrevivő periódusa volt. De a sorra befejeződő, nagy nyelvtudományi alapművek korszakot is zárnak s amikor az Intézet egy év múlva, új középtávú terveit munkálja, az egész tudományterület szükségleteinek ismeretében legfontosabb kutatási irányait ismét meg kell határozni, de most már úgy, hogy szélesebbkörű munkamegosztást alakít ki más kutatóhelyekkel és főleg az egyetemi tanszékekkel, nem mondva le az együttműködésről, sőt koordinálásról sem, ott ahol ez szükséges. Az eddig végzett munka, úgy gondolom, fedezete az elkövetkező huszonöt évre vonatkozó reményeinknek is. A következő évek munkájához, amely egyaránt szolgálni fogja a tudományt és népünk művelődését, az anyanyelv művelését, kívánok valamennyiüknek sok sikert, erőt, egészséget.

